

МАНІПУЛЯТИВНІ ВПЛИВИ ЯК ВИКЛИК НА ЖИТТЄВОМУ ШЛЯХУ ЛЮДИНИ

*М. В. Мамонтова,
студентка 3 курсу,
Львівський національний університет
імені І. Я. Франка*

Велику частину життя людини займає спілкування, повне інтеракцій, взаємовпливів та односторонніх впливів. Велика кількість з них містить маніпулятивні механізми. На сьогоднішній день неможливо припинити чи зменшити маніпулятивний вплив з боку ЗМІ та суспільства без повної ізоляції. Метою дослідження є аналіз маніпуляції як виду соціального впливу.

Маніпуляцію трактують як вид психологічного впливу, майстерне виконання котрого веде до прихованої активізації у іншої людини намірів, які не співпадають з її актуально існуючими бажаннями [2, с. 59-60] Визначають два базових елемента маніпуляції [3, с. 116]: цілеспрямоване деформування структури інформації та свідомий психологічний вплив, спрямований на подолання внутрішніх бар'єрів, що зашкоджують прийняттю суб'єктом деформованої інформації. Отже, маніпулятивний вплив спрямований на: подолання здатності до критичної оцінки нової інформації, нав'язування неактуальних бажань та мотивів людині, отримання вигоди від ситуації.

Виділяють характерні ознаки маніпуляції: ставлення до об'єкта маніпулювання як до засобу досягнення власних цілей; прагнення отримати односторонній вигащ; прихований характер впливу; використання психологічної вразливості; формування «штучних» потреб і мотивів для зміни поведінки в інтересах ініціатора маніпуляції; прагнення ввести партнера по взаємодії у певну залежність; створення ілюзії самостійності прийняття рішень та дій адресата маніпуляції [1].

Маніпулятори знаходять та використовують слабкі місця людини, спрямовують свій вплив на різні аспекти життя людини. Залежно від того, що виступило в ролі «мішені», виділяють наступні види впливів: перцептивно орієнтований (пряма актуалізація мотивів, зваблення, провокація; націлений на бажання та інтереси, відбувається вибудовування асоціативних зв'язків між нав'язаним образом та необхідним мотивом), конвенційно орієнтований (використовує соціальні норми та правила,

апелює до конформізму або бажання виділитись, виставити себе в кращому світлі), операціонально орієнтований (маніпуляція відбувається через звички у поведінці людини, установки та риси характеру), орієнтований на умовивід (людину підштовхують до потрібного рішення, створюючи усі необхідні умови), орієнтований на особистісні структури (намагання перекласти відповідальність на іншу людину таким чином, щоб вона сама погодилась узяти її та, відповідно до свого рішення, несла її), орієнтований на духовну експлуатацію (актуалізуються особистісні цінності, вищі цілі та мотиви, до котрих закликає маніпулятор) [2, с. 156-167].

Перераховані види впливів можна узагальнити як:

- 1) впливи на несвідому сферу: базові потреби та потяги людини, її звички (перцептивно орієнтований, операціонально орієнтований);
- 2) впливи на свідомість людини (орієнтований на умовивід, орієнтований на особистісні структури);
- 3) впливи на цінності та норми людини (конвенційно орієнтований, орієнтований на духовну експлуатацію).

Націлений на слабке місце маніпулятор реалізує певну модель поведінки для того, щоб здійснити свій вплив та отримати бажане. Е. Шостром описує вісім стилів поведінки маніпуляторів: «диктатор» (сильний, доміантний, авторитетний), «ганчірка» (гіперчутливий, слабкий, пасивний), «калькулятор» (відповідальний, бере на себе обов'язки, апелює до доцільності своїх методів), «прилипала» (залежний, нещасний, непристосований), «хуліган» (агресивний, жорстокий, погрожує), «добрий хлопець» (турботливий, уважний, опікаючий), «суддя» (критичний, недовірливий, звинувачує інших), «захисник» (співчутливий, завжди готовий підтримати). [4, с. 7-8].

Залежно від ситуації, маніпулятори вміло балансують та використовують різні моделі поведінки, змішують стилі та змінюють стратегії й мішені. У відповідь на маніпулятивну зовнішню інтервенцію людина починає захищатися за допомогою певних прийомів, при цьому не стільки заважаючи маніпулятору, скільки зашкоджуючи собі. Виділяють шість типових захисних дій, об'єднаних в комплементарні пари [2, с. 201-203]: відхід (збільшення дистанції, розрив контакту, зупинка діалогу; може призвести до замкненості, відчуження, відмови від контактів із людьми), вигнання (збільшення дистанції, видалення агресора; вищою мірою цієї захисної агресії є вбивство), блокування (контроль впливу, створення перешкод; може сягати повної самоізоляції), керування (контроль впливу,

трансформування його на свою користь; вищим ступенем є підкорення іншого), залякання (контроль інформації про самого себе, її викривлення чи перекриття доступу; може призвести до заціпеніння, тривожної пригніченості), ігнорування (контроль інформації про агресора, наявності або характеру загрози з його боку; вищою мірою є ілюзії, втрата зв'язку із реальністю).

Як і захисні механізми Его, при надмірному зловживанні ці стратегії ведуть до небезпечних наслідків. Найкращим варіантом при боротьбі із маніпулятором є комбінування запропонованих стратегій, використання окремих прийомів із них. Іноді у відповідь на маніпулятивний вплив замість того, щоб захистити себе, особа підкоряється, і тоді вона не тільки при звичається до впливу окремого маніпулятора, а й звикає до механізмів взаємодії, котрі лягають в основу динамічних стереотипів та майбутніх життєвих сценаріїв.

Маніпуляція лишається невід'ємною частиною нашого життя: вона може слугувати найкращим помічником у досяганні поставлених цілей всупереч бажанням інших людей та найгіршим ворогом, коли доводиться опинитись на місці суб'єкта впливу. Маніпулятор атакує слабкі місця, зачіпаючи різні аспекти структури особистості: апелює до інстинктів та вищих почуттів, звичок та характеру, бажання відповідати соціальним нормам. Маніпулятивний вплив позбавляє людину права вибору, змушує її виконувати дії проти її волі, а захисні механізми можуть більше зашкодити самій людині, ніж тому, від кого вона захищається. Неможливо прожити життя без впливів, проте можливо поширювати інформацію про небезпеку наявних впливів та стратегій боротьби із ними.

Література

1. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Проблеми сучасної психології*. 2013. №21. С. 80-93.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва: ЧеРо, 1997. 344 с.
3. Козлова О. Н. Манипуляция сознанием и субъективность в XXI веке. *Вестник РГГУ. Серия «Философия. Социология. Искусствоведение»*. 2010. №3. С. 113–130.
4. Шостом Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. Москва: Дубль-В, 1994. 192 с.